

Identyfikatory demaskujące jako narzędzie walki Służby Bezpieczeństwa Ukrainy z aktywnością sabotażowo- -rozpoznawczą służb specjalnych Federacji Rosyjskiej

LESZEK WOJCIESZAK

Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego

 <https://orcid.org/0009-0003-7080-6069>

Działalność sabotażowa i rozpoznawcza rosyjskich służb specjalnych i sił zbrojnych stała się integralnym elementem inwazji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę. Wojenne realia ukazują ciągle modyfikacje taktyki, środków i metod tej działalności, co wymusza ocenianie na bieżąco doświadczeń zgromadzonych w walce kontrsabotażowej i dostosowanie metod pracy.

Służba Bezpieczeństwa Ukrainy (Служба безпеки України, SBU) na podstawie najnowszych analiz opracowała ogólny opis i klasyfikację **cech działalności sabotażowej i rozpoznawczej**¹. W literaturze stosuje się zamiennie pojęcia, takie jak: identyfikator, znacznik, marker, znak i cecha. Należy zaznaczyć, że każda z tych cech z osobna nie może być uznana za niepodważalny dowód zaangażowania w omawianą działalność. Obecnie rozpoznanie identyfikatorów demaskujących odbywa się na bieżąco, a na podstawie uzyskanych wyników określa się algorytmy kombinacji ich występowania.

¹ Artykuł powstał na podstawie: W.M. Grebieniuk, *Sabotage and Reconnaissance Activity of Russian Special Services: a Tool of Kremlin Aggression*, Kyiv 2023. Przypisy i wyróżnienia w artykule zostały dodane przez autora.

Od początku wojny Rosja aktywnie wykorzystuje taktykę grup sabotażowo-rozpoznawczych (ang. *sabotage and reconnaissance groups*, SRG), które masowo przedostały się na terytorium Ukrainy. Ich członkom zleca się identyfikację punktów kontrolnych, lokalizacji i przemieszczania jednostek Sił Zbrojnych Ukrainy (Збройні сили України) oraz planowanie i przeprowadzanie aktów sabotażu na obszarach operacyjnych.

Ukraińska służba wyróżnia siedem form sabotażu:

- 1) masowe ataki na ludność, których skutkami są śmierć, poważne obrażenia ciała lub inne szkody dla zdrowia,
- 2) zniszczenie lub uszkodzenie obiektów ważnych dla gospodarki lub obrony narodowej,
- 3) skażenie radioaktywne,
- 4) masowe zatrucia,
- 5) działania mające na celu rozprzestrzenianie się epidemii,
- 6) działania mające na celu rozprzestrzenianie się epifitii²,
- 7) działania mające na celu rozprzestrzenianie się epizootii³.

Przyjęte kryteria form sabotażu pozwalają określić jego cele, którymi mogą się stać:

- budynki, budowle i inne obiekty mające znaczenie dla gospodarki lub obronności,
- grunty rolne, w tym pola i uprawy, zbiorniki wodne, lasy itp.,
- stada zwierząt, zarybione stawy, pasieki itp.

W praktyce zadania współczesnych rosyjskich grup sabotażowych i rozpoznawczych obejmują także:

- niszczenie obiektów infrastruktury krytycznej i wojskowej,
- prowadzenie rozpoznania,
- eliminację wysokich rangą urzędników publicznych i dowódców wojskowych,
- akty terrorystyczne.

W kontekście rozpoznawczych zadań SRG należy zauważyć, że nieprzyjaciel koncentruje się na zbieraniu danych wywiadowczych dotyczących obiektów infrastruktury krytycznej i tzw. obiektów decyzyjnych. Informacje te są gromadzone dla celów zarówno szeroko pojętego wywiadu, jak i planowania ataków raketowych.

² Epifitia (epifitoza) – epidemia choroby roślin, stan, w którym choroba opanowała znaczną liczbę roślin w populacji. Za: *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/epifitia;3898248.html> [dostęp: 8 X 2024].

³ Epizootia – masowe występowanie na określonym terenie i w określonym czasie zachorowań zwierząt na chorobę zakaźną. Za: *Słownik Języka Polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/epizootia.html> [dostęp: 8 X 2024].

Według SBU w czasie wojny trwającej na zachodzie Ukrainy są wykrywane działania zmierzające do przeprowadzania sabotażu na trasach pomocy humanitarnej i wojskowej z krajów partnerskich. W centralnych i południowych regionach Ukrainy są identyfikowane przygotowania do ataków raketowych polegające na uzyskiwaniu precyzyjnych naprowadzeń na obiekty infrastruktury wojskowej i krytycznej.

Przy zdobywaniu informacji o obiektach strategicznych i rozmieszczeniu jednostek Sił Zbrojnych Ukrainy sabotażyści posługują się także oszustwem. Nową taktykę SRG odnotowano po uderzeniach rosyjskich wojsk. Polega ona na oferowaniu mieszkańcom bezpłatnej pomocy w usuwaniu skutków nalotów lub ataków artyleryjskich, np. w postaci zakrywania uszkodzonych okien folią lub przeprowadzenia prac remontowych, i uzyskiwaniu pod tym pretekstem od poszkodowanych danych lokalizacyjnych potrzebnych do poprawy celności następnych rosyjskich uderzeń.

Aktywność sabotażowo-rozpoznawcza (ang. *sabotage and reconnaissance activities*, SRA) to wykorzystywanie danych wywiadowczych do działań sabotażowych oraz wdrażania środków militarnych i ideologiczno-propagandowych, aby osłabić bezpieczeństwo narodowe przeciwnika w sferze wojskowej, gospodarczej i społeczno-politycznej. W czasie obecnej wojny w Ukrainie jest to realizowane przez rosyjskie SRG, takie jak: nielegalne formacje zbrojne i kozackie, zorganizowane grupy przestępcze, prywatne firmy wojskowe itp., które składają się z cudzoziemców lub bezpaństwowców, rekrutowanych obywateli bądź stałych rezydentów w Ukrainie i są kontrolowane przez jednostki rosyjskich służb bezpieczeństwa i regularnych sił zbrojnych.

Jak podaje Prokuratura Generalna Ukrainy, członkowie SRG nie tylko wykonują podręcznikowe zadania sabotażowe ścigane na podstawie art. 113 Kodeksu karnego (dalej: k.k.) Ukrainy⁴, lecz także są zamieszani w naruszanie integralności terytorialnej Ukrainy (art. 110 k.k.), zdradę (art. 111 k.k.), kolaborację (art. 111-1 k.k.) oraz wspieranie państwa agresora (art. 111-2 k.k.). Ponadto eksperci SBU twierdzą, że rosyjskie SRG są zaangażowane w podważanie moralnego i psychologicznego potencjału Ukrainy i przeciwników politycznych Rosji. Sabotażystom przypisuje się też działania wywrotowe mające na celu destabilizację społeczno-gospodarczej sytuacji Ukrainy, udział w operacjach informacyjnych i zastraszanie ludności.

⁴ *Кримінальний кодекс України* (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25–26, ст. 131) – [*Kryminal'nyj kodeks Ukrainy* (Widomosti Werchownoji Rady Ukrainy (WWR), 2001, № 25–26, st. 131)], <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [dostęp: 4 XI 2024].

Zastraszanie ludności i manipulowanie nią oraz koordynacja działań nielegalnych formacji zbrojnych, które mają na celu podważanie suwerenności i integralności terytorialnej Ukrainy, stały się głównymi elementami rosyjskiego tzw. sabotażu informacyjnego. Dla przykładu, na początku marca 2022 r. w Chersoniu aktywowano dziesięć grup sabotażowo-rozpoznawczych, które wyspecjalizowały się w wywieraniu informacyjnego i psychologicznego wpływu na społeczność negatywnie nastawioną wobec najeźdźców. Eksperci nazwali je grupami sabotażu psychologicznego. Członkowie tych grup ubrani w niewyróżniający się sposób występowali w zatłoczonych miejscach (w kolejkach, na wiecach itp.), prowadzili agitacje na temat „wzniosłej misji” FR i „wyzwoleńczej roli” rosyjskich wojsk, wojny jako sprawy polityków, podczas której ludność cywilna „musi żyć dalej i nie ma znaczenia, pod którą flagą”. Celem tych grup było osłabienie oporu psychologicznego wobec okupacji Chersonia, a tym samym promowanie utworzenia w regionie tzw. Chersońskiej Republiki Ludowej. Proweniencji sabotażu psychologicznego należy się doszukiwać w czasach istnienia KGB ZSRR, kiedy stosowano sabotaż ideologiczny, polegający na wywieraniu ideologicznego i politycznego wpływu, aby uzyskać osobiste korzyści i podważyć pozycję przeciwników politycznych. Jego pokłosiem są metody stosowane obecnie przez służby bezpieczeństwa FR przeciwko Ukrainie. Ten rodzaj sabotażu ma na celu podważenie moralnego i politycznego potencjału adwersarza, generowanie podziałów i antagonizmów społecznych. Do jego realizacji służby bezpieczeństwa wykorzystują agentów i organizacje pozarządowe.

Powstrzymanie ewentualnych aktów sabotażu ideologicznego, psychologicznego, rozpowszechniania fałszywych i prowokacyjnych pogłosek jest priorytetowym zadaniem SBU. W Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Ukrainy, na którą powołuje się ekspert SBU, jako jedno z głównych zadań jest wymienione aktywne i skuteczne przeciwdziałanie aktom wywiadowczym i wywrotowym⁵. W Ukrainie są to kompleksowe, zaplanowane i zorganizowane działania realizowane przez rosyjskie służby bezpieczeństwa przy pomocy lokalnych agentów wpływu, prorosyjskich separatystów, tzw. turystów politycznych wyszkolonych w Rosji, specjalnych oddziałów przeznaczonych do sabotażu i agentów Federalnej Służby Bezpieczeństwa (FSB). Należy zaznaczyć, że SRA jest składową działalnością wywrotowej, będącej szerszym pojęciem, ponieważ dotyczy także prób zmiany w sposób niezgodny z prawem systemu czy też najwyższych organów władzy oraz tworzenia warunków do działalności zagranicznych służb wywiadowczych.

⁵ Akty wywrotowe to działanie lub skoordynowany ciąg działań, które są podejmowane w celu osłabienia wojskowej, ekonomicznej lub politycznej siły władz przez podważanie morale, lojalności lub wiarygodności ich członków.

Już podczas inwazji na Ukrainę w 2014 r. grupy sabotażystów, np. Kozaków, rozpoczęły swoją aktywność najpierw w strefie przygranicznej, a następnie – przez ciąg długofalowych, autonomicznych działań rozpoznawczych i sabotażowych – w odległych obszarach tego kraju, co doprowadziło do permanentnej infiltracji całego terytorium. Z czasem okazało się, że znaczną liczbę sabotażystów zrekrutowano spośród Ukraińców, część z nich to byli rosyjscy długoterminowi bierni agenci i „uśpieni” sabotażyści, ulokowani na tyłach ukraińskich wojsk. Są to w większości obywatele Ukrainy, których do współpracy zwerbowali funkcjonariusze FSB lub innych służb mundurowych FR. Dotychczasowe doświadczenia SBU pokazały, że członkowie SRG, którzy zarówno rozumieją język ukraiński, jak i potrafią się nim posługiwać, przemieszczają się do miast Ukrainy pod przykrywką mieszkańców tymczasowo okupowanych terytoriów.

Wykrywanie SRA jest jednym z głównych zadań tajnych służb w ramach ochrony interesów narodowych swoich krajów. Szybka identyfikacja takich działań umożliwia zarówno zapobieganie zagrożeniom sabotażowym, jak i neutralizowanie zidentyfikowanych podmiotów tej aktywności. Identyfikacja, czyli uzyskanie informacji, jest częścią przeciwdziałania, w którego skład wchodzi ponadto prewencja oraz powstrzymanie. Ukraińska leksykografia⁶ definiuje pojęcie identyfikacji jako ‘działanie służące określeniu czegoś’. W tym kontekście może ono oznaczać: znalezienie czegoś podczas poszukiwania; wykrycie kogoś lub czegoś; ustalenie faktu przez weryfikację czegoś. Za tego typu czynności jest odpowiedzialny oczywiście kontrwywiad. W ramach jego działań są rejestrowane dowody przedsięwzięć wywiadowczych/sabotażowych/rozpoznawczych zagranicznych służb specjalnych, a także warunki ułatwiające ich przeprowadzenie. Dlatego identyfikacja SRA służb specjalnych obejmuje: poszukiwanie, wykrywanie, wstępną weryfikację i ocenę informacji zawierających dowody takich działań, a także czynników im sprzyjających.

Co można nazwać identyfikatorem (znacznikiem) wskazującym na prowadzenie działań zwiadowczych i sabotażowych przez przeciwnika? Z praktyki SBU wynika, że nie wolno bagatelizować jakichkolwiek zachowań i należy wychwytywać wszelkie specyficzne dane, które ułożone w różnych konfiguracjach z wysokim prawdopodobieństwem wskazują sprawców wrogiej działalności. Ukraińska służba dzieli te identyfikatory na bezpośrednie (wskazujące na bezpośredni udział w SRA) i pośrednie.

Do **identyfikatorów bezpośrednich** należą **identyfikatory dokumentalne**. Są one związane głównie z legalizacją pobytu sabotażystów realizowaną przede

⁶ Zob. np. *Big Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language*, V.T. Busel (red.), Kyiv–Irpin 2009.

wszystkim za pomocą dokumentów legalizacyjnych, których złe wytworzenie lub użycie może się przyczynić do dekonspiracji. Takimi identyfikatorami są m.in.:

- próba wwiezienia dokumentów podróży, które są wydane na inną osobę,
- posiadanie pustych formularzy dokumentów tożsamości, kilku zestawów różnego rodzaju dokumentów, kilku kompletów dokumentów tożsamości lub dokumentów uprawniających do wjazdu do Ukrainy z różnymi danymi osobowymi, sfałszowanych dokumentów umożliwiających podróżowanie po Ukrainie, np. pustego formularza paszportu (niebieska książeczka) lub gotowego dokumentu z serii BT albo serii o numerach od 093441 do 093600⁷,
- ujawnione oznaki fałszerstwa lub fikcji w dokumentach tożsamości,
- posiadanie dokumentów, które mają takie same zdjęcia, ale różne daty wydania,
- posiadanie kilku dokumentów tożsamości wypełnionych identycznym pismem odręcznym,
- posługiwanie się dokumentami bez postrzępionych krawędzi, bez naturalnych oznak używania,
- jednolicie zabrudzona strona dokumentu, co może oznaczać podrabianie śladów zużycia nowo wydanego dokumentu itp.

Istotną rolę w wychwytywaniu i identyfikacji członków SRG odgrywają także bezpośrednie **identyfikatory materialne i techniczne**. Należą do nich m.in.:

- zaopatrzenie medyczne – różne rodzaje chemikaliów, specjalne zestawy wyrobów i narzędzi medycznych, wysokokaloryczne koncentraty i substancje energetyczne,
- zmodyfikowana rosyjska apteczka taktyczna pierwszej pomocy zaprojektowana przez państwową korporację Rostech (Ростех), która zawiera m.in. doraźne opaski uciskowe, bandaże trójkątne, antybiotyki, plastry, bandaże uciskowe, nożyczki do cięcia tkanin, igłę dekompresyjną, środki przeciwbólowe, leki przeciwwstrząsowe,
- środki techniczne wywiadu i komunikacji – urządzenia fotograficzne, wideo i inne urządzenia, których specyfikacja techniczna odpowiada działalności wywiadowczej, radiowy sprzęt specjalnego przeznaczenia, jak również jego części,
- stacje radiowe, wojskowe stacje satelitarne, urządzenia działające za pośrednictwem rosyjskiego globalnego systemu nawigacji satelitarnej GLONASS (Глобальная навигационная спутниковая система), urządzenia promieniowania elektromagnetycznego do kierowania pocisków balistycznych,
- środki zdalnego sterowania różnymi urządzeniami elektronicznymi,

⁷ Formularze z tych serii zostały skradzione w mieście Słowiańsk podczas rosyjskiej okupacji.

- materiały instruktażowe i inne nośniki fizyczne, instrukcje dotyczące korzystania ze sprzętu lub kolejności działań, mapy ze specjalnymi znakami i symbolami,
- środki do tajnej wymiany informacji i przedmiotów bez osobistego kontaktu, nietypowe skrytki, szczególnie w rzeczach osobistych,
- zaopatrzenie finansowe i materialne (duże sumy pieniędzy lub cenne przedmioty),
- broń i urządzenia przeznaczone specjalnie do działań wywrotowych, narzędzia o niekonwencjonalnej konstrukcji.

Zarówno identyfikatory materialne i techniczne, jak i identyfikatory dokumentalne są identyfikatorami bezpośrednimi SRA nie tylko dlatego, że są wychwytywane podczas ich fizycznego użycia, lecz także dlatego, że wskazują na bezpośredni udział w aktywności noszącej cechy przestępstwa. Mają one wyjątkowe znaczenie dla poszukiwania i wykrywania SRA, ponieważ użycie broni, sprzętu wojskowego i narzędzi wywiadowczych, zwłaszcza tych produkowanych w FR, a także dokumentów czy materiałów propagandowych jest udokumentowaniem rosyjskiej agresji na Ukrainę.

SBU grupuje **identyfikatory pośrednie** w następujące kategorie:

- **pochozenie**, obejmujące identyfikatory:
 - frazeologiczne – wtrącanie aforyzmów, przysłów, powiedzonek i kolokacji, które nie są powszechne dla danego kraju, np. języki ukraiński i rosyjski mają różne jednostki frazeologiczne, które oznaczają te same zjawiska, nieadekwatne użycie ujawni zatem pochodzenie lub środowisko językowe, w którym dorastała osoba mówiąca;
 - fonetyczne – charakteryzują się specyficznymi wymową i akcentem;
 - dialektyczne (regionalne) – nieporozumienia na tle błędnego operowania dialektem lub regionalnym wzorcem językowym właściwym dla zamieszkiwanego obszaru; znajomość dialektów używanych w Rosji może pomóc zweryfikować pochodzenie personelu wojskowego i służb specjalnych agresora;
 - semantyczne – ujawniają pochodzenie osoby, która nie funkcjonowała w lokalnym środowisku językowym i nie zna charakterystycznego dla niego języka mówionego;
 - pisowni – błędy w pisowni, które ujawniają cudzoziemca ukrywającego swoje pochodzenie; język rosyjski nie ma takich liter jak Ї, Є, Іі, Їі, które występują w alfabecie ukraińskim, ale ma ъ, ы, Ээ, które są nieobecne w alfabecie ukraińskim;
 - terminologiczne – pokazują różnice w definiowaniu niektórych terminów zawodowych;

- międzykulturowe – szczegółowa znajomość stylu życia za granicą oraz słaba znajomość lokalnych realiów i zwyczajów, niezajomość systemu władzy, działalności władz państwowych i samorządowych, praw obywatela w kraju pobytu, a także brak znajomości skrótów nazw lokalnych instytucji, niezajomość okolicy, ulic i tras;
- mentalne i psychologiczne – zauważalne w zachowaniach i nawykach nietypowych dla danej grupy społeczno-etnicznej, np. dla Rosjan typowe są cechy, takie jak: prymat dobra/dobrostanu przywódcy nad osobistym, lekceważenie dyscypliny i porządku, zmiany nastroju od spokoju, przebaczenia i pokory do destrukcyjnego zachowania, podatność na konflikty i kłótnie, nieodpowiedzialność, tolerancja i akceptacja dla kłamstw i hipokryzji władzy państwowej oraz stosowanie zasady „nie wychylaj się” jako życiowej dewizy, podatność na kradzież, przekupstwo i nadużycia finansowe;
- dietetyczne – odbiegające od lokalnych nawyki i preferencje żywieniowe, a także umiejętności kulinarne oraz poszukiwanie rzadkich dla danego obszaru produktów spożywczych; kuchnia rosyjska jest mieszanką smaków różnych narodów zamieszkujących terytorium tego kraju;
- **gotowość zawodowa**, obejmująca identyfikatory:
 - psychologiczne – silny układ nerwowy, samodyscyplina i stała kontrola nad działaniami, odwaga i wytrzymałość w znoszeniu trudnych i nietypowych warunków, zdolność kontrolowania emocji, np. tłumienia lęku, frustracji, gniewu, szczęścia, a także okazywania życzliwości, doskonała pamięć, umiejętność obserwacji i podszywania się oraz adaptacji do nowych sytuacji, rozsądne i stabilne zachowanie na polu bitwy, prawidłowe wykonywanie poleceń, utrzymywanie dobrej kondycji fizycznej;
 - szczególne – wzmożona czujność na trasie i uważne obserwowanie otoczenia lub przeciwnie, unikanie zatłoczonych miejsc, dystansowanie się od ludzi i unikanie kontaktu wzrokowego, umiejętność obsługi różnych rodzajów broni palnej i gotowość do jej użycia, doświadczenie strzeleckie, zdolność samodzielnego przetrwania w ekstremalnych warunkach, wiedza z zakresu inżynierii samochodowej i umiejętność prowadzenia różnych pojazdów kołowych czy gąsienicowych (również tych nieprzyjacielskich), obsługi katamaranu, motorówki, pilotażu paralotni itp., rozeznanie w topografii terenu, lokalizacji biur, zakładów, placówek, ślepych zaułków itp., opanowanie środków i technik maskowania, umiejętność cichego poruszania się po każdym terenie we dnie i w nocy, unikanie otwartych przestrzeni, zapamiętywanie położenia

- okien, drzwi, przestrzeni między budynkami, unikanie zagładania przez okna i otwarte drzwi, komunikowanie się za pomocą specjalnych gestów, wizualna identyfikacja broni używanej przez wroga, znajomość jej specyfikacji taktycznej i technicznej, rozróżnianie oznak gotowości wroga do użycia broni masowego rażenia, umiejętność obserwacji, wnioskowania i uzyskiwania informacji, walki, zastawiania zasadzek, wytwarzania ładunków wybuchowych ze złomu, sprawne posługiwanie się materiałami i urządzeniami wybuchowymi, które znajdują się na uzbrojeniu armii zarówno własnej, jak i nieprzyjaciela, znajomość urządzeń używanych do wywiadu optycznego, radarowego, inżynierskiego i chemicznego, umiejętność naprowadzania lotnictwa na nieruchome i ruchome obiekty, instalowania radiolatarni, korygowania ostrzałów artyleryjskich (dodatkowym identyfikatorem są aplikacje określające współrzędne geograficzne zainstalowane na smartfonach/tabletach), wiedza o systemach bezpieczeństwa i obrony obiektów nieprzyjaciela, wykorzystywanych przez niego środkach kontrwywiadu, jego technikach dezinformacyjnych używanych w celu utrzymania zdolności bojowej, znajomość żargonu wojskowego;
- fizyczne – możliwość pokonywania długich dystansów pieszo i na nartach, opanowanie celnego strzelania i rzucania granatem ręcznym lub nożem, doskonałe umiejętności walki wręcz, umiejętność pokonywania przeszkód lądowych i wodnych;
 - językowe – próby ukrycia znajomości języków obcych, znajomość terminologii wojskowej w języku nieprzyjaciela, umiejętność tłumaczenia dokumentów.

Wymienione **identyfikatory pośrednie pochodzenia i gotowości zawodowej** są trudne do wykrycia i bezpośrednio nie wskazują na przynależność ich posiadacza do SRG. Nie są one decydujące w procesie dokumentowania działalności przestępczej. Stanowią jednak istotne uzupełnienie informacji o osobie podejrzanej jako identyfikatory demaskujące. Należy wziąć pod uwagę, że rosyjskie służby specjalne intensywnie angażują miejscowych w wykonywanie misji rozpoznawczych i sabotażowych w Ukrainie. W tym przypadku nie sprawdzają się niektóre rodzaje markerów (językowe, dietetyczne).

Wskazane identyfikatory potwierdzają kompleksowe podejście służb FR do przygotowania sabotażystów. Jednocześnie takie zestawienie stanowi efektywne narzędzie do ujawniania osób związanych z SRG przez podnoszenie poziomu świadomości ukraińskich obywateli w zakresie dostrzegania odmienności tych osób wobec lokalnych społeczności. Zatem różne cechy i osobliwości dokumentacji, formy nadmiernego wsparcia materialnego i technicznego, fałszywa

tożsamość oraz wszechstronność „niezapowiedzianych gości” powinny wzmacniać czujność stałych mieszkańców, co z kolei przyczyni się do identyfikacji i eliminacji zarzewi SRA.

Trudności w wykrywaniu identyfikatorów działań sabotażowych i rozpoznawczych

Rozpoznanie oznak, które pomagają w zdemaskowaniu sabotażystów, nie oznacza możliwości stworzenia na ich podstawie typowego portretu takich jednostek. O ile są identyfikatory wspólne dla większości przedstawicieli SRG, o tyle mogą się one różnić pod względem np. uwarunkowań psychologicznych i fizjonomicznych, profilu i liczebności grupy w zależności od zadań stawianych konkretnym osobom. Na początku inwazji na Ukrainę większość zadań rosyjskich SRG polegała na przeprowadzaniu ataków terrorystycznych i aktów sabotażu. Grupa składała się z pięciu do dziesięciu młodych osób, z wyraźnymi oznakami przeszkolenia fizycznego, psychologicznego i specjalistycznego, które były wyposażone w sprzęt stanowiący materialne i techniczne identyfikatory zaangażowania w SRA. Od 2023 r. zauważono zmiany w rosyjskiej taktyce polegające m.in. na wprowadzeniu do sabotażu solistów, którym zlecano np. rejestrowanie skuteczności ataków raketowych i artyleryjskich, korygowanie ognia czy tzw. podświetlanie pozycji. Często się ich kieruje do fotografowania ukraińskich obiektów strategicznych lub naprowadzania nalotów, co nie wymaga dużej sprawności, młodego wieku, specjalnego sprzętu i uzbrojenia.

Doświadczenia SBU z identyfikatorami demaskującymi pokazują, że przydzielenie danej osobie pojedynczej cechy nie powinno być traktowane jako stu-procentowy dowód na jej zaangażowanie w działalność sabotażową i wywiadowczą. Jednocześnie dotychczasowe identyfikatory, dotyczące np. liczby osób w SRG, przestały być uniwersalne, ponieważ możliwym formatem organizacji jest nawet małżeństwo. Również markery fonetyczne nie zawsze się sprawdzają, np. etniczni Rosjanie będący obywatelami Ukrainy, którzy żyli w środowisku dwujęzycznym i uczyli się języka ukraińskiego w szkołach, mogą być zdolni odtworzyć jego cechy fonetyczne. Praktyka pokazała, że demaskowanie oznak wskazujących na sabotażystę i zwiadowcę powinno być kompleksowe. Każdy z objawów traktowany osobno może mieć ograniczoną wartość informacyjną, tworzyć fałszywe wyobrażenie o ewentualnym zaangażowaniu danej osoby w SRA. Dlatego tak ważne jest aktualizowanie zestawów identyfikatorów demaskujących, aby wzajemnie się uzupełniały i mogły wyraźniej wskazywać na zaangażowanie w omawianą działalność. Takie zbiory, opracowywane przez

specjalistów z sektora bezpieczeństwa i obrony, przyczyniają się do intensyfikacji przeciwdziałania SRA wroga.

Wspomniane modyfikacje w rosyjskiej taktyce powodują niejednoznaczność interpretacji znaczników do identyfikacji SRG, które w formie listy opublikowały Dowództwo Sił Operacji Specjalnych Sił Zbrojnych Ukrainy (Командування Сил спецоперацій, ЗСУ)⁸ i Centrum Ludowego Oporu (Центр народного спротиву)⁹. Przykładem mogą być chociażby identyfikatory pochodzenia, do których zalicza się badanie natężenia ruchu transportu publicznego oraz podmiejskiego i pozostawanie w pobliżu trakcji dłużej niż statystyczna norma albo rozpytywanie o dojazd do określonego miejsca wynikające z nieznamomości topografii regionu. W niektórych przypadkach podejrzenia mogą się okazać nieuzasadnione ze względu na obecność znacznej liczby uchodźców i przesiedleńców, którzy również mogą być źle zorientowani w terenie. Z drugiej strony te identyfikatory korelują ze znacznikami gotowości specjalnej związanymi z przestrzeganiem pewnej taktyki działań, tj. częstym wykorzystywaniem transportu kolejowego, przemieszczaniem się za pomocą samochodów dostawczych, minibusów oraz SUV-ów. Dodatkowo, eksperci wojskowi nieustannie rozpoznają nowe formy aktywności SRG, co zmusza do aktualizacji dotychczasowych konfiguracji identyfikatorów demaskujących. Na przykład wobec grup liczących od dwóch do sześciu osób przemieszczających się pieszo albo na rowerach lub skuterach istotne okazują się znaczniki materialne i techniczne, takie jak kompilacja ukraińskich elementów wyposażenia i odzieży wojskowej z rosyjskimi mundurami¹⁰; noszenie brudnej odzieży cywilnej, co wskazuje, że jej właściciele nie są mieszkańcami i nie mają możliwości jej uprania; używanie imitacji lub przyczepianie w nietypowym miejscu, np. na nogawce, identyfikatora „przyjaciel–wróg”, który wojskowy personel Sił Zbrojnych Ukrainy ma na ramieniu munduru; brak mobilnych środków komunikacji dostosowanych do sieci lokalnych operatorów, co powodowało, że sabotażyści prosili o udostępnienie im telefonów do wykonywania połączeń. Z kolei specjaliści Narodowej Policji Ukrainy (Національна поліція України)

⁸ Як виявити диверсанта: основні ознаки, Інформатор (*Jak wyjawyты dywersanta: osnovni oznaky, Informator*), 22 III 2022 r., <https://ps.informator.ua/2022/03/22/yak-vyyavyty-dywersanta-osnovni-oznaky> [dostęp: 4 XI 2024].

⁹ Х. Головка, Як розпізнати диверсанта: пояснення від Центру народного спротиву, Українська правда (Ch. Hołowko, *Jak rozpoznać dywersanta: wyjaśnienia від Centru narodnoho sprotywu, Ukrainjs'ka prawda*), 21 III 2022 r., <https://life.prawda.com.ua/society/2022/03/21/247899> [dostęp: 4 XI 2024].

¹⁰ W okręgu kijowskim sabotażyści używali amunicji przechwyconej w magazynach wojskowych, ale nosili również czarne berety wykonane dla rosyjskiej armii. Było to nietypowe dla Sił Zbrojnych Ukrainy i Gwardii Narodowej Ukrainy.

zauważyli znaczniki materialne i techniczne, takie jak nieposzechny dla miejscowej ludności strój czy posiadanie broni przy braku możliwości potwierdzenia przynależności do jednostek ukraińskiej armii lub obrony terytorialnej. Wyszczególnili oni także możliwe (bez bezpośredniego wskazania), kumulatywne (w połączeniu z innymi) oznaki o charakterze dokumentalnym, np.: używanie starego ukraińskiego paszportu w formie książeczki z miejscem rejestracji na terytoriach okupowanych; brak zaświadczenia o wewnętrznym przesiedleniu; brak elektronicznej przepustki na okupowane terytoria; brak miejsca zatrudnienia lub edukacji; brak aplikacji Diia¹¹ w telefonie; brak dokumentu z fotografią, który umożliwia potwierdzenie danych online.

Aktywiści społeczni współpracujący w ramach inicjatywy „Spilno”¹² opracowali własny zestaw identyfikatorów demaskujących o charakterze materialnym i technicznym, do którego włączyli m.in.:

- niedawne nabycie obywatelstwa ukraińskiego przez obywatela FR,
- posiadanie w telefonie zdjęć z wizerunkami obiektów infrastruktury krytycznej (np. lotnisk, dworców kolejowych, tuneli, mostów, wiaduktów, budynków administracji, obiektów wojskowych itp.),
- przechowywanie znacznej liczby pokwitowań przebytych kontroli,
- wielokrotne powtórzenie takiej samej nazwy na liście kontaktów w telefonie, np. dziesięć razy Iwanow,
- rejestrację różnych profili w mediach społecznościowych i różnych adresów e-mail.

Zwracają też uwagę na prowadzenie samotnego, skrytego stylu życia, np. praca online sprzedawcy detalicznego czy też wycieczki lub wielodniowe podróże do innych regionów, co może być znacznikiem gotowości specjalnej. Opracowanie zestawu identyfikatorów przez działaczy publicznych wskazuje na wysoki poziom zaangażowania społecznego w odpieranie rosyjskiej agresji. Identyfikatory te nie są jednak uniwersalne, a ich lista – wyczerpująca. Należy pamiętać, że przeciwnik bierze pod uwagę najlepsze praktyki sił bezpieczeństwa i obrony Ukrainy w wykrywaniu sabotażystów i zmienia sposób działania.

Analiza identyfikatorów demaskujących opracowanych przez SBU skłania do refleksji i zadania sobie pytania, czy Polacy dysponują zdolnością aktualizacji swoich postaw wobec zmieniających się warunków i wychwytywania niepokojących

¹¹ Aplikacja dla obywateli Ukrainy, którzy przekraczają granice swojej ojczyzny. Dla przebywających w Polsce dostępna również w aplikacji mObywatel. Zob. <https://info.mobywatel.gov.pl/dokumenty/diia> [dostęp: 14 X 2024].

¹² *Спільно* (ukr.) – wspólnie. To słowo stało się nazwą dla społeczników z całej Ukrainy, którzy razem organizują przestrzeń do wspierania się, nauki i zabawy. Zob. Spilno.org, <https://spilno.org/> [dostęp: 4 XI 2024].

anomalii. Warto się również zastanowić, czy my, funkcjonariusze, na pewno mamy taką zdolność i pielęgnujemy ją w codziennej służbie.

Artykuł wyraża poglądy autora i nie reprezentuje stanowiska Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

Leszek Wojcieszak

Funkcjonariusz Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

Kontakt: l.wojcieszak@abw.gov.pl